

Алла Михайлівна Богуш,
доктор педагогічних наук, професор,
академік Національної академії педагогічних наук України,
завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

**До 200 річчя Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»**

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ К. Д. УШИНСЬКОГО

У статті схарактеризовано періоди становлення і розвитку педагогічної системи К. Д. Ушинського: його біографічні дані, віхи життя і творчості: навчання в університеті, робота в ліцеї, в Смольному інституті, посада професора, закордонні відрядження, повернення на батьківщину, науково-видавнича діяльність.

Ключові слова: К. Д. Ушинський, педагог, учитель, учений, професор, періоди життєдіяльності і творчості, педагогіка, «Рідне слово», «Педагогічна антропологія», статті

У педагогічній науці є імена, під знаком яких проходить життя багатьох поколінь. До таких належить ім'я Новгород-сіверського українця Костянтина Дмитровича Ушинського, який сяє зіркою першої величини у світовій педагогіці. Серед своїх сучасників К. Ушинський за масштабністю і розмаїттям педагогічної думки не мав рівних. Його ім'я входить до золотой скарбниці світової і вітчизняної педагогіки.

Постійний інтерес до ідей великого вітчизняного педагога і прогресивного громадського діяча XIX століття К. Ушинського сьогодні викликаний необхідністю осмислення ученими, педагогами і практиками глибинних зв'язків педагогічних явищ у їх цілісності і взаємодії в загальнокультурному історичному контексті.

Педагогічні твори видатного вченого складають золотий фонд знань про навчання і виховання молодого покоління. Його педагогічні ідеї розвивали П. Грабовський, Леся Українка, І. Франко, М. Коцюбинський. Основні напрями його життєдіяльності та педагогічної спадщини досліджувалися такими провідними вченими, як: А. Боднар, В. Войтко, М. Гончаров, М. Гриценко, О. Губко, Н. Калениченко, І. Копачов, Д. Лордкіпанідзе, А. Макаренко, Б. Мітюрор, В. Пікінер, М. Рибаківа, В. Сухомлинський, Є. Сявакко, Н. Харченко та ін. В умовах модернізації української освіти не втратили свого значення педагогічні ідеї К. Ушинського щодо визначення мети, завдань, основних принципів побудови змісту, прийомів і методів організації навчально-виховного процесу.

Ім'я педагога і вченого Костянтина Дмитровича Ушинського стоїть у перших рядах видатних діячів просвітництва другої половини XIX століття. Він був засновником народної школи в нашій країні, творцем стрункої педагогічної системи, автором численних наукових праць і підручників, за якими навчалися мільйони дітей. Його педагогічні ідеї

значно вплинули на розвиток педагогічної думки, стали досягненням світової педагогічної науки.

Досліджуючи спадщину видатного педагога, О. Іванов у життєтворчості К. Ушинського виокремив чотири важливих періоди:

I період (1824-1846 рр.) триває з народження до закінчення юридичного факультету Московського університету і підготовки до магістерських іспитів.

II період (1846-1854 рр.) охоплює роки його службової діяльності за спеціальністю у Ярославському Демідівському ліцеї з 1846 по 1849 рр., потім в департаменті іноземних сповідань Міністерства внутрішніх справ у Петербурзі.

III період (1854-1862 рр.) – перепадає на діяльність К. Ушинського за педагогічною спеціальністю у Гатчинському і Смольному дворянських інститутах.

IV період (1862-1870 рр.) містить 5-річне закордонне відрядження і три наступних роки науково-літературної діяльності в Києві над головною працею його життя – «Педагогічна антропологія» і над підручником «Рідне слово» [5].

З найперших кроків своєї діяльності як педагогічної, так і літературної К. Ушинський намагався розв'язати проблеми принципового значення: співвідношення теорії і практики у вихованні; необхідність розвивати громадську думку з питань виховання й залучати суспільство до участі в організації народної освіти; єдність і нерозривність виховання та навчання; значення особистості педагога і його підготовки; самобутність, оригінальність і характер народної школи [11, с. 5-6].

Перша педагогічна стаття вченого «Про користь педагогічної літератури» стала своєрідною програмою, що накреслила основні напрями його подальшої педагогічної діяльності. Його учень і друг Л. Модзалевський згадував: «Ушинський – це наш справжній народний педагог – так само, як Ломоносов – наш народний учений, Суворов – наш народний полководець, Пушкін – наш народний поет, Глінка – наш народний музикант» [7, с. 162].

Перехід вітчизняної освіти на новий зміст навчання, пошуки нових ефективних методів і форм навчання – вимагає творчого осмислення ідей великого педагога. Не випадково в наш час увага до його спадщини посилюється.

Костянтин Дмитрович Ушинський народився 19 лютого (2 березня) 1824 р. в Тулі, зростав і виховувався в м. Новгород-Северський Чернігівської губернії в невеличкому маєтку батька, що розташовувався на живописному березі ріки Десни. Виховання Костянтина в ранні роки здійснювалося під значним впливом його матері, якої він лишився в одинадцять років. Після смерті матері батько майже не жив удома, а тому діти, Костянтин і його молодший брат, практично жили самі в хуторці, «куди ніхто не заглядав» [3, с. 7]. Самотнє домашнє життя дуже рано розвинуло у К. Ушинського зайву мрійливість. Пізніше, згадуючи своє дитинство, він зауважував, що усамітнення дітей призводить до таких негативних явищ, як безвілля, непотрібна мрійливість, нерозуміння життя [3, с. 11]. Проте Костянтин був допитливим, мрійливим підлітком, який значною мірою формувався під впливом книжок та довколишньої чарівної природи. Багато дала йому також Новгород-Сіверська гімназія – здебільшого завдяки тому шанобливому, благоговійному ставленню до наук, яке в ній культивувалось її директором професором І. Тимківським, відомим педагогом і вченим, одним із засновників Харківського університету. Згадуючи організацію навчання в гімназії, К. Ушинський розкривав недоліки тогочасного навчання, зауважуючи, що «навчання далеко не досягало тієї повноти підготовчих відомостей, які можна і повинно було вимагати від гімназії. Ми лише дещо пізнавали то з тієї, то з тієї науки; але любили і поважали те, що пізнавали, і це вже було забагато. Погані підручники та відсутність будь-яких педагогічних відомостей у викладачів були найбільшою причиною неповноти відомостей, оскільки при гарному підручнику і розсудливій методи і посередній викладач може бути гарним, а без того й того і найкращий викладач з такими рідкими здібностями і такою завзятістю до справи, які складно уявити в людині, що обмежилася скромною учительською кар'єрою і мізерною платнею, довго, а може, й ніколи не вийде на справжню дорогу» [13, с. 49].

У 1940 р. К. Ушинський вступає до юридичного факультету Московського університету. Багато часу він відводить читанню й вивченню художньої літератури: як класичної, так і сучасної російської та західної.

На нашу думку, найбільше на формування світогляду і педагогічних поглядів засновника вітчизняної педагогіки вплинули саме роки навчання в Московському університеті, атмосфера якого була насичена ідеями революційних демократів В. Белінського й О. Герцена, які навчалися в ньому. Однак, зауважує М. Гончаров, знаходячись на передових позиціях просвітництва, ратуючи за обов'язкове навчання народу, К. Ушинський так і не дійшов до розуміння того, що

лише завоювання політичної влади трудовим народом є гарантом справжнього просвітництва [3, с. 131].

В. Войтко, досліджуючи становлення педагога, зазначає, що досить повно в роки навчання в університеті проявилися закладені ще в гімназійні роки працездатність і працелюбство, внутрішня зібраність, наполегливість у здійсненні поставлених цілей, велика вимогливість до себе. Уже з перших років К. Ушинський був вдумливим, наполегливим і талановитим студентом. Роки навчання в університеті, продовжує автор, загалом сформували Ушинського і як ученого, і як громадянина [13, с. 11-12].

По закінченні університету 22-річний К. Ушинський був призначений виконуючим обов'язки професора Ярославського юридичного ліцею. Натомість перед тим як приступити до виконання професорських обов'язків у Ярославському ліцеї, К. Ушинський ще два роки проводить у Московському університеті, готуючись до магістерського іспиту. Він багато працює над собою, уже тоді він мав мрію служити своїй країні, освітянській науці. 13 листопада 1844 р.. Учений пише в щоденнику: «Готувати уми! розсіювати ідеї!.. ось наше призначення. Ми живемо не в ті роки, щоб могли діяти самі. Відкинемо егоїзм, будемо трудитися для потомства!.. Пробудимо вимоги, визначимо розумну мету, відкриємо засоби, розворушимо енергію, - справи з'являться самі ...» [13, с. 11-12]. Усвідомлюючи хибність постановлення справи освіти того часу, педагог також бачив і недосконалість життя, суспільного устрою країни, яку він називає тюрмою, в якій відсутні, навіть, стіни, «щоб розбити собі голову» [13, с. 44].

Працюючи в ліцеї, у своїх лекціях, що справляли глибоке враження на студентів, К. Ушинський, критикуючи вчених за відірваність від народного життя, відзначав, що наука повинна сприяти його покращенню. Він закликав студентів до вивчення життя, потреб народу, допомоги йому. Можна сказати, що в, ліцеї К. Ушинський остаточно визрів і сформувався як професор і вчений. Натомість професорська діяльність молодого вченого тривала недовго. Керівництво визнало прогресивний напрям його діяльності як такий, що шкідливо впливає на молодь, підбурює її до протесту проти наявних порядків, і дуже скоро його було звільнено. Для К. Ушинського почалися складні роки злиднів і боротьби за існування. Упродовж кількох років він служив чиновником, займався випадковою, дрібною літературною роботою у журналах. Все це не задовольняло К. Д. Ушинського. Він мріяв про широку громадську діяльність на благо своєї батьківщини: «Зробити якомога більше на користь моєї вітчизни – це єдина мета мого життя; на неї я повинен спрямувати всі свої здібності» - писав молодий Ушинський [3, с. 7].

З 1854 по 1859 роки вчений працював старшим викладачем російської мови, а потім інспектором класів Гатчинського сирітського інституту, в якому ним було проведено низку заходів щодо

покращення навчально-виховної роботи. До Ушинського цю посаду обіймав відомий у минулому педагог Є. Гугель, після смерті якого залишилися дві великі шафи з педагогічною літературою, які було виявлено і відкрито К. Д. Ушинським. Учений згадував: «Цим двом шафам я зобов'язаний в житті дуже, дуже багато і, боже мій, від скількох би грубих помилок позбавився б я, коли б познайомився з цими двома шафами раніше, ніж вступив на педагогічну ниву...» [13, с. 414-415].

Завдяки цій знахідці К. Ушинський мав змогу вивчити педагогічну літературу, починаючи від Базедова і Песталоцці та зачершуючи Дістервегом і Шмідтом. У цей самий час він зробив свої перші науково-педагогічні випробування в журналі «Воспитание». Уже в перших своїх науково-педагогічних статтях («Лекції про камеральну освіту», «Про користь педагогічної літератури», «Про народність у загальному вихованні» тощо) К. Ушинський порушував проблему співвідношення педагогіки як науки і мистецтва виховання, досліджуючи різні чинники і засоби, що можуть бути використані в навчально-виховній діяльності.

Так, у статті «Про користь педагогічної літератури» (1857 р.) педагог зауважував, що виховна діяльність належить до галузі розумної й свідомої діяльності людини, адже саме поняття виховання є «створення історії, у природі воно відсутнє» [10, с. 19]. У зазначеній статті автор порушив широке коло важливих актуальних питань із загальної педагогіки. Зміст цієї статті виходить далеко за межі назви, проте найістотніше питання в ній – це педагогічна література і її важлива роль у вихованні молоді. Про це К. Ушинський писав: «Педагогічна література, жива, сучасна й широка, вириває вихователя з його замкненої, приспляючої сфери, вводить його в благородне коло мислителів, що присвятили все своє життя справі виховання. Вихователь, який стоїть на рівні із сучасною ходою виховання, відчуває себе живим, дієвим членом великого організму, що бореться з нещастям та вадами людства, посередником між усім, що було благородного і високого в минулій історії людей... Та не для самих вихователів необхідна педагогічна література, вона необхідна також і для батьків...» [11, с. 42].

На думку фундатора вітчизняної педагогіки, виховання охоплює всю людину, якою вона є, з усіма її народними й особистісними властивостями, - її тіло, душу, розум, - і передусім звертається до характеру людини; а характер і є саме той ґрунт, в якому й коріниться народність [10, с. 71].

Під педагогікою К. Ушинський насамперед розумів науку про виховання. Виховання – це цілеспрямований процес формування «людини в людині», тобто формування особистості під керівництвом вихователя. Виховання є «створення історії», воно – суспільне явище. Виховання має об'єктивні закони, знання яких необхідне для того, щоб педагог раціонально здійснював свою діяльність [6, с. 76]. Зважаючи на це, Костянтин Дмитрович намагається покращити навчально-

виховний процес в інституті. З цією метою у 1855 році за його ініціативою відбулася конференція учителів а якій було обговорено питання викладання російської мови і словесності. У 1857 році К. Ушинський склав доповідну записку про можливість відкриття учительської семінарії при Гатчинському сирітському інституті в якій писав: «Найістотніший недолік у справі російської народної освіти – це відсутність добрих наставників, спеціально підготовлених до виконання цих обов'язків... Учительські семінарії для підготовки учителів народних і елементарних шкіл необхідні...» [12, с. 117].

У роки його роботи інспектором класів Гатчинського сирітського інституту (листопад 1854 – січень 1859) цілковито сформувалися педагогічні погляди К. Ушинського. Зауважимо, що в ці роки в Росії поживалося громадське життя, все частіше лунали вимоги щодо скасування кріпосного права, все гостріше поставали і педагогічні проблеми. Під час своєї викладацької діяльності, педагог постійно звертався до проблеми підготовки педагогічних кадрів, справедливо зауважуючи, що без добре освічених і підготовлених учителів неможливо забезпечити належний рівень освіченості і вихованості підростаючого покоління. Відтак, у своїх статтях К. Ушинський постійно закликав створювати педагогічні факультети в університетах, акцентуючи на тому, що неможливо створити справжню народну школу, не маючи для цього добре підготовлених учителів, на що урядовці тогочасної Росії не звертали ніякої уваги. Особистості вчителя учений надавав особливого значення, адже якщо медикам ми довіряємо своє здоров'я, то вихователям ми довіряємо моральність і розум наших дітей, віряємо їхню душу, а водночас і майбутнє нашої Вітчизни.

У Гатчинському інституті Ушинський зарекомендував себе з позитивного боку і незабаром був запрошений на роботу до Смольного інституту. Тут творча праця з 1859 по 1862 рік принесла йому, з одного боку, надзвичайну популярність, великий авторитет, заслужену славу, а з іншого – серйозні неприємності і тяжкі переживання [4, с. 10]. Працюючи в Смольному інституті, К. Ушинський втілював у його організацію значні реформи: об'єднав відділення для дворянських і міщанських дівчат, які до цього часу існували окремо; ввів викладання навчальних предметів російською мовою; відкрив педагогічний клас, у якому вихованки мали змогу отримати підготовку для роботи виховательками; запросив до роботи в інститут талановитих і прогресивних на той час педагогів; увів у практику роботи проведення нарад і конференцій педагогів; вихованки отримали право проводити канікули і свята в батьків, хоча раніше це не припускалося, зменшив термін перебування вихованок з дев'яти до семи років.

В. Терлецький зауважує, що 60-70 роки XIX століття у вітчизняній історії відзначаються бурхливим розвитком педагогічної думки, пояснюючи це тим, що цьому сприяв суспільно-політичний рух у Росії. У цьому плані, зазначає

автор, значний інтерес викликає діяльність Санкт-Петербурзького педагогічного товариства, що було засновано в 1859 році, метою якого було вивчення питань, що стосуються справи виховання й навчання, і розповсюдження у суспільстві здорових педагогічних понять і відомостей [11, с. 75]. Біограф видатного педагога М. Песковський підкреслював, що виносячи власні реферати, беручи участь в обговоренні рефератів інших членів товариства, К. Ушинський виявив себе одним із найенергійніших і авторитетних членів товариства і став його душею [11, с. 77].

К. Ушинський добре бачив, продовжує учений, що царський уряд насаджував чужі для життя російського народу системи і теорії виховання. Дослідник спадщини видатного педагога С. Єгоров зазначав, що «думки педагога, висвітлені в «Листах про виховання спадкоємця російського престолу», відрізнялися глибиною педагогічних ідей, громадською мужністю автора, та все ж наївністю та вірою у можливість завдяки вихованню правлячої особи вплинути на соціальний розвиток країни» [11]. Так, К. Ушинський рішуче засуджував систему дворянського виховання через його зневагу до праці і людей праці, виховання, що формує звичку до неробства, порожнього базікання, нічогонероблення. Він називав ворогами виховання жадобу грошей, невіру в добро, відсутність моральних правил, любов до обхідних шляхів, байдужість до суспільного блага, поблажливості до порушення законів честі, що притаманні були буржуазному товариству тогочасної Росії. У зв'язку з цим учений виступав проти тих педагогів, які вважали завданням педагогіки всіляко полегшувати процес навчання, створювали уявлення про його легкість.

Один із дослідників його Д. Лордкіпанідзе зазначає, що К. Ушинський вперше в Росії оформив педагогіку як науку, як теорію виховання й навчання. Щоправда, окремі аспекти цієї теорії розроблялись і до Ушинського його сучасниками, однак ці концепції не сягали рівня певної цілісної системи. Здійснити цю історичну місію випало К. Д. Ушинському [6, с. 76].

Видатний засновник вітчизняної педагогіки був переконаний, що педагогіці потрібна міцна наукова база, без якої вона може перетворитися на збірку рецептів і народних повчань. Відтак, на думку вченого, педагогіка повинна спиратися на наукові знання про людину, на велике коло антропологічних наук, до яких належать анатомія, філологія, мистецтво, психологія тощо. Він уважав, що педагогіка не наука, але мистецтво, і найвище з мистецтв, оскільки вона присвячена вдосконалювати найважче – природу людини, її душу і тіло, наголошуючи на тому, що «педагогіка може стати наукою у повному розумінні цього слова, якщо вона буде тісно пов'язана з життям, виражати потреби суспільства і спиратися на дані інших наук, а саме філософію, фізіологію та психологію» [8, с. 86].

Постійно дбаючи про розвиток вітчизняної народної школи, К. Ушинський як видатний учений

особисто займався розробкою теоретичних засад педагогіки, залучав до цієї важливої справи своїх соратників і колег – однодумців Д. Семенова, Д. Модзалевського, В. Водовозова й інших; організував творчі зустрічі зі столичними педагогами, був одним із засновників та активних членів «Педагогічного товариства», в якому об'єднувалися такі видатні педагоги того часу, як Вексель, Герд, Острогорський, Паульсон, Редькін, організатором професійного руху вчителів [4, с. 22].

Натомість прогресивна діяльність К. Ушинського у Смольному інституті викликала значне незадоволення у керівників закладу, тому влітку 1862 р. К. Ушинський залишає Смольний інститут. Після того, він покинув Смольний інститут, його під приводом необхідності лікування й вивчення поліпшення шкільної справи було відправлено у 1862 році за кордон. Фактично це було заслання, що тривало п'ять років. За час перебування за кордоном він вивчав стан освіти в кількох європейських країнах. Аналізуючи системи навчання різних країн, Костянтин Дмитрович неоднозначно ставився до них і зауважував, що не можна сліпо переносити навіть те гарне, що є в них, у вітчизняну систему освіти й виховання. Адже, незважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети [10, с. 75]. З цього приводу вчений справедливо зазначав, що можна запозичити багато корисних педагогічних винаходів у західних наших братів, що випередили нас в освіті. Але дух школи, її спрямованість, її мета повинні бути обмірковані і створені нами самими, відповідно до історії нашого народу, ступеня його розвитку, його характеру [10, с. 448].

Проблема народності виховання постійно турбувала педагога. Уже в одній з перших своїх статей «Про народність у суспільному вихованні» (1857 р.) К. Ушинський зауважує, що кожний народ має свій особливий ідеал людини і вимагає від свого виховання відтворення цього ідеалу в окремих особистостях. Ідеал цей у кожного народу відповідає його характеру, визначається його суспільним життям, розвивається разом з його розвитком, і з'ясування його складає найголовніше завдання кожної народної літератури. Свої погляди на ідеал людини народ визначає у своїй літературі, починаючи пісню, прислів'ям, казкою й закінчуючи драмою і романом... Він прикрашає цю ідеальну людину всіма найкращими якостями душі своєї, і... яким би не був цей ідеал, він завжди виражає собою ступінь самосвідомості народу, його погляд на вади і добротності, - виражає народну совість [10, с. 122-123]. Відтак, виховання, створене самим народом і засноване на народних началах, зазначає автор, має ту виховну силу, якої немає у найкращих системах, заснованих на абстрактних ідеях чи запозичених в інших народів [205, с. 161].

За кордоном К. Ушинський багато займався науково-педагогічною діяльністю. Найдовше він перебував у Швейцарії, водночас відвідував школи

Німеччини, Франції, Бельгії й Італії. Результатом закордонного відрядження були праці К. Ушинського «Педагогічна подорож по Швейцарії», «Звіт відрядженого за кордон» [4, с. 13]. Саме у відрядженні написано значну кількість його праць, у тому числі «Рідне слово», частково опубліковано матеріали для «Педагогічної антропології».

У середині 1867 року К. Ушинський повертається на батьківщину. Зважаючи на своє здоров'я, він уже не повертається до практичної педагогічної діяльності і цілком присвячує себе науково-педагогічній літературній діяльності. Педагог працює над «Рідним словом» (для учнів третього класу), має задум перебудувати підручник для викладання у земських школах. Багато працює, намагаючись завершити свою багаторічну роботу над підготовкою до видання своєї найвагомішої праці – тритомного твору «Людина як предмет виховання (педагогічна антропологія)», два томи якої вийшли в 1867-1869 рр. і яка стала початком нової ери в педагогіці. Однак Ушинський так і не зміг завершити її через передчасну смерть.

Вченого-практика постійно турбували питання організації навчання у народних школах. Незважаючи на недоброзичливість і цькування його з боку Міністерства освіти, до порад видатного вітчизняного педагога прислуховувалися ті люди, яким не байдужа була справа освіти й виховання – учителі. Про народне визнання учителями-практиками свідчить те, що поява вченого в 1870 році на з'їзді вчителів Таврійської губернії у Сімферополі викликала бурхливі овації. За

свідченням учителя початкової школи в Сімферополі І. Деркачова, К. Ушинський дуже уважно прислуховувався до повідомлень учасників з'їзду про їхню роботу і брав активну участь в обговоренні порушених ними питань. Так, відповідно до своїх переконань щодо необхідності навчання дітей рідною мовою, на з'їзді ним було висловлено думку про доцільність видання спеціальних букварів для шкіл, у яких навчаються татарські діти.

Зауважимо, що ця пропозиція була прийнята з'їздом і в 1870 році за рахунок губерньського земства було видано абетку для татарських шкіл кількістю 10 тис. примірників.

У жовтні 1870 року К. Ушинський поїхав у Крим на лікування, проте в дорозі захворів на запалення легенів і зупинився в Одесі разом зі своїми синами Костянтином і Володимиром. 22 грудня 1870 року (3 січня 1871 р.) працюючи над рукописом «Педагогічної антропології», о другій годині ночі К. Ушинський помер у повному розквіті творчих можливостей на 47-му році життя. Тіло його було перевезено до Києва і поховано на кладовищі Видубицького монастиря на березі Дніпра. Ім'ям К. Д. Ушинського названо Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса).

Отже, аналіз основних віх життя і педагогічної діяльності ученого засвідчує його невинне намагання надати школі і вихованню в цілому національного характеру, що співзвучно із сучасним реформуванням і модернізацією освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Лінгводидактична концепція К. Д. Ушинського / А. М. Богуш – Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. – О., 2013.
2. Богуш А. М. Рідномовна концепція Костянтина Ушинського / А. М. Богуш // Дошк. вих.. – 2015 - №3
3. Гончаров Н. К. Педагогическая система К. Д. Ушинского / Н. К. Гончаров. – М.: Педагогика, 1974
4. Грищенко М. М. К. Д. Ушинский / М. М. Грищенко. – К: Знання, 1974
5. Иванов А. Г. Значение наследия К. Д. Ушинского для современной педагогики / А. Г. Иванов. – Сб: Педагогические идеи К. Д. Ушинского и современность. – Ярославль, 1975
6. Лордкипанидзе Д. О. Педагогическое учение К. Д. Ушинского / Д. О. Лордкипанидзе. – М., 1950
7. Модзалевский Л. О народности воспитания по Ушинскому / Л. Модзалевский. – Сб: «Памяти К. Д. Ушинского». – Спб: «Общественная польза», 1896
8. О педагогическом наследии К. Д. Ушинского. – Сб статей / ред. Б. Петровича. – Киев-Одесс, Вища шк., 1980
9. Ушинский К. Д. Сборник сочинений в 11 томах / К. Д. Ушинский – Т.1. – М-Л, 1848.
10. Ушинский К. Д. Сборник сочинений в 11 томах / К. Д. Ушинский – Т.2. – М-Л, 1848
11. Ушинский К. Д. Избранные педагогические произведения / К. Д. Ушинский. М.: Просвещение, 1986
12. Ушинский К. Д. Твори у 6 томах / К. Д. Ушинский – Т.2. – К.: «Рад. шк.», 1955
13. Ушинский К. Д. Сборник сочинений в 11 томах / К. Д. Ушинский – Т.11. – М, 1952.

Алла Михайловна Бозуш,
доктор педагогических наук, профессор,
академик Национальной академии педагогических наук Украины,
заведующая кафедрой теории и методики дошкольного образования,
Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет
имени К. Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ К. Д. УШИНСКОГО

В статье дана характеристика четырех периодов педагогической деятельности Ушинского.

Первый период (1824-1846 г.г.) – детские, студенческие годы, магистерские экзамены;

Второй период (1846-1854 г.г.) – педагогическая деятельность в лицее, работа в департаменте иностранных дел Министерства юстиции в Петербурге;

Третий период (1854-1862) – педагогическая деятельность в Гатчинском и Смоленском дворянских институтах.

Четвертый период (1862-1870 г. г.) – зарубежная командировка в течении 5 лет; научно-литературная деятельность в Киеве над книгой «Педагогическая антропология» и учебником «Родное слово». В статье использованы результаты исследований жизнедеятельности и педагогического творчества таких ученых, как Н. Гончаров, М. Грищенко, А. Иванов, Д. Лордкипанидзе и др. Раскрыты педагогические успехи ученого и трудности в его деятельности.

Ключевые слова. Константин Дмитриевич Ушинский, педагог, учитель, профессор, ученый, периоды жизнедеятельности и творчества, педагогика, статьи «Родное слово», «Педагогическая антропология».

Alla Bogush,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Chairperson of the Faculty of Theory and Methods of Pre-school Education,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine

FORMATION AND DEVELOPMENT OF K. D. USHINSKY'S PEDAGOGICAL SYSTEM

Four periods of K. D. Ushinsky's pedagogical activity are characterized in the article:

the first period (1824 – 1846 years) – childhood and studentship years, master's exams;

the second period (1846 – 1854 years) – pedagogical activity at the lyceum, work at the Department of Foreign Affairs of The Ministry of Justice in Petersburg;

the third period (1854 – 1862 years) – pedagogical activity in Gatchina and Smolensk noble institutions;

the fourth period (1862 – 1870 years) – a five-year stay abroad; literary and scientific work on the book «Pedagogical anthropology» and the text-book «Native word» in Kiev.

The outcomes of the investigations devoted to the life and pedagogical creativity of the scientists N. Goncharov, M. Grishchenko, A.Ivanov, D. Lordkipanidze and others are used in the article. The scientist's pedagogical success as well as the difficulties he encountered with in his activity are revealed.

Key words: Konstantin Dmitrievich Ushinsky, educator, teacher, professor, scientist, periods of life and creativity, pedagogy, articles, «Native word», «Pedagogical anthropology».